

НА ПЕРЕХРЕСТІ ІСТОРИЧНИХ ДОЛЬ

До 1130-річчя від дня народження
княгині Ольги

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

«Титани, що зміцнюють націю»

НА ПЕРЕХРЕСТІ ІСТОРИЧНИХ ДОЛЬ

До 1130-річчя від дня народження
княгині Ольги

Біобібліографічна розвідка

Полтава – 2020

УДК 016:94(477)"10"Ольга

Н 19

Упорядник:Картальова Любов Іванівна

На перехресті історичних доль: до 1130-річчя від дня народження княгині Ольги : біобібліографічна розвідка / упоряд. Л. І. Картальова ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесея Гончара. – Полтава, 2020. – 24 с. – (серія «Титани, що зміцнюють націю»).

В історії України княгиня Ольга, в час панування у світі чоловіків, постає як мудра правителька високого дипломатичного хисту таяк реформаторка внутрішнього життя Київської держави X століття.

Біобібліографічна розвідка подає відомості про головні віхи життя і діяльності видатної жінки. Вони зібрані в літературі на основі літописів, переказів, легенд, тому мають розбіжності у дослідників і науковців. Матеріал для видання використаний з фондів Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва ім. О. Гончара. Він не є вичерпним, але зможе зацікавити молодь, бібліотекарів, читачів, кому цікава історія України і особистості, які в різні часи зміцнювали націю.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОЛЬГА, ЄЛЕНА, ХЕЛЬГА – ХТО ВОНА?.....	5
Псковська версія.....	5
Болгарська версія.....	6
Дружина князя Ігоря.....	7
ВЕЛИКА РЕФОРМАТОРКА ДАВНЬОЇ РУСІ.....	8
Укріплення кордонів і суверенітету держави	8
Економічні реформи.....	10
Шлях до християнства.....	11
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	13
Візантія.....	13
Торгово-політичні питання.....	14
Церковні питання.....	15
Західна Європа.....	16
Династична дипломатія.....	16
ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ	17
ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ	18
ЛІТЕРАТУРА ПРО КНЯГИНЮ ОЛЬГУ.....	19
Книги та збірники.....	19
Періодичні видання.....	20
Художні твори.....	21
Електронні ресурси.....	22

ПЕРЕДМОВА

*Княгиня Ольга стоїть дійсно на перехресті
релігійної та культурної історії Руси-України.*

М. Чубатий, історик

Київська Русь на початку 10 століття – ранньосередньовічна східноєвропейська держава зі столицею у Києві. Правив державою Олег Віщий, який вважається першим правителем із варязької родини Рюрика. Почалось його правління 882 року, коли він, воєвода Новгород, пішов на Київ, підступно вбив останнього представника династії Києвичів Аскольда і заволодів Києвом. Його підтримували незадоволені Аскольдом та його оточенням язичники бояри з великокнязівського оточення. Вірогідно, причиною їхньої зради було те, що князь Аскольд у 860 році під час походу на Константинополь прийняв християнську віру разом із своїми наблизеними. І, очевидно, язичницькі старійшини і князі, бояри і волхви не допускались до влади, до багатства у новостворене середовище нової віри.

Так відбулась зміна династій. За літописами, Рюрик перед смертю доручив своєму родичу Олегу маленького сина Ігоря. За іншими відомостями, Ігор був сином самого Олега.

Язичники Рюриковичі Олег Віщий та Ігор (конунг Інгвар) були військовими. Для них головним було збільшити Київські землі, підкоривши багато сусідніх племен: полян, сіверян, деревлян, радимичів та інших народів. На інше у них не вистачало часу, бажань і вміння.

Таку спадщину отримала княгиня Ольга після смерті чоловіка князя Ігоря. Вона змогла підхопити, утримати й зміцнити великокнязівську владу. А ще – у неї було інше бачення розбудови Києво-Руської держави і виведення її у європейський світ через християнство.

Добу її правління називають золотою сторінкою української історії.

ОЛЬГА, ЄЛЕНА, ХЕЛЬГА – ХТО ВОНА?

*Вона Предтеча християнської землі,
як рання зірниця перед сонцем і як зоря перед світанком.*

«Повість временних літ»

Впродовж тисячі років залишається питання без відповіді про час і місце народження, соціальне і національне походження майбутньої володарки Русі. Розбіжності в літописах, дослідження істориків і народні перекази дають декілька версій щодо цього, але єдиної думки поки що немає. Пошуки науковцями документальних, достовірних фактів тривають.

Існує кілька версій її походження: болгарська, київська, Галицька, Псковська, тмутараканська та інші. За багатьма версіями Ольга – прийомна донька Віщого Олега, онука болгарського царя Бориса I, продовжувачка роду новгородського князя Гостомисла, проста селянка з варязької родини, яка виросла в селі Вибути неподалік Пскова, останній нащадок Аскольда, паросток княжого роду, який походив із Пліснеського. Проте жодна з них не підтверджена науково на сто відсотків. Історики, вчені, краєзнавці різних країн відстоюють свої версії.

Псковська версія

Літописна легенда, переказана у «Повісті временних літ» Нестором-літописцем, розповідає, що князь Ігор Старий познайомився з майбутньою дружиною ще будучи молодим княжичем. Тоді він полював на землях псковського князівства і, шукаючи перевізника, сів у човен, в якому сиділа проста селянська дівчина. Це і була Ольга. Найпоширенішою серед науковців є думка, що дитинство її пройшло в селі Вибути, що поблизу Пскова. У Першому Новгородському літопису молодшого взводу зафіксована така подія: «Привів собі жону з Плескова на ім'я Ольга, була вона мудрою та кмітливою...». А в

«Повісті временних літ» записано: «І привели йому дружину із Пскова на ім'я Ольга». Про її походження нічого не записано, але припускається, що вона могла народитись в родині знатних варягів, могла бути донькою нормандського лицаря, котрий служив у дружині князя псковського. Підтвердженням цього може служити ім'я: Ольга – Хельга (Helga), що у перекладі з древньої мови варягів означає відьма, віщунка. У церковній біографії Ольги («Преставление блаженной княгини Ольги в святом крещении Елены» – див. «Житія святих». – К., 1991) також вказується, що народилась вона поблизу Пскова. За твердженням науковця В. Рички, ця чергова легенда належить до циклу легенд пізнішого періоду, коли свята Ольга вже стала героїнею багатьох народних переказів, а міста Пскова на початку 10 століття ще не існувало. Але такий факт давав можливість володарям Московського царства встановити прямий генеалогічний зв'язок з першими київськими князями, можливість росіянам вважати її своєю.

Насправді описане в «Повісті временних літ» місто «Пльськовъ» або «Пльсков» за назвою співзвучне з назвами не одного міста. Так, наприклад, російське Псков і столиця Першого Болгарського царства Пліска.

Болгарська версія

Болгарські історики висувають версію, що Ольга була болгаркою, спираючись на новий Володимирівський літопис, за яким древня назва болгарської столиці Плиски і теперішнього Пскова збігаються. Болгарський вчений-бібліограф С. Чилінгіров доводить, що Ольга (Олена, Єлена) була онукою болгарського царя Бориса I. На його думку, коли в черговий раз у 14 столітті переписувалася «Повість временних літ», то «... стародавньої Пліски вже не існувало, саме тому вона була замінена книжником-патріотом назвою Пскова, заснованого Ольгою на згадку про її рідне місто». Російський церковний історик 19 ст. архімандрит Леонід (Кавелін) знайшов у Володимирівському літописі відомості про те, що Олег оженив Ігоря «в Болгарьхъ, поять же занего княжну именем Ольгу. И бысть мудра велми». Він також припустив, що болгарське слово «Пльсков» під час перепису *Лаврентійвського* літопису у 14 столітті було замінене на «Псковъ».

Вважається також, що болгарська версія щодо Ольги була первинною, а вже потім, обґрунтовувалася псковська та інші версії.

Письменниця Р. Іванченко у своїх дослідженнях також відстоює болгарське походження Ольги та ще й із знатного роду царя Симеона. Вважається, що вона доводилась йому онукою. Симеон – відомий просвітитель Болгарської держави 9 – початку 10 століть, і тому дехто з дослідників мають думку, що юна княжна

була християнкою і мала християнське ім'я Єлена. Побутують думки, що при одруженні князь Ігор взяв хрещення, бо болгарська мати-християнка не погодилася б на шлюб Єлени з «варваром»-язичником.

Дружина князя Ігоря

Згідно з одним із літописів, народилась Ольга близько 890 року. Але дата народження також є суперечливою, називаються різні: 894, 910 (а заміж вийшла 930 року), 923-927. У Київ Олег привіз її нібито 903 року зі Пскова, але, як відомо, цього міста тоді ще не існувало. За іншими твердженнями, Олег привіз її з Болгарії. Беручи до уваги його завойовницьку політику, він міг саме перед походом на Візантію 907 року, а, можливо, і раніше, з політичних міркувань налагоджувати зв'язки з Болгарією, яка була давнім ворогом Візантійської імперії. Одруження Ігоря з болгарською царівною тільки зміцнювало союзницькі стосунки Подніпровської країни з Болгарським царством. Через те, що саме він привіз Ігорю наречену, пояснюється ім'я *Ольга*, яке походить від імені *Олег*. В ті часи жіночі імена часто утворювались від чоловічих.

Дата одруження невідома. Деякі дослідники допускають, якщо вона народилась 910 року, то заміж могла вийти 930 року. Якщо народилась у 923-927 роках, то заміжжя може припадати на 40-і роки. Тоді у давній Русі дівчат віддавали заміж у 16-18 років. Своїй княгині князь Ігор надав Вишгородське князівство.

Життя при княжому дворі було сповнене інтриг, тому Ольга змушена була виявляти розважливість, гнучкість, хитрість, а то і жорстокість. Князь часто ходив у далекі походи і за його відсутності дружина все частіше бралася керувати державою. За переказами, Ольга була вірною і люблячою дружиною, підтримувала і допомагала йому у всьому, раділа перемогам свого чоловіка. Великий князь також любив свою дружину за мудрість і вольовий характер. Він же у своїх посольствах та договорах брав поміж інших і представників княгині. Це є свідченням того, що і за життя Ігоря княгиня Ольга мала великий вплив на тогочасну політику і міжнародні взаємини Київської держави. Дата народження сина Святослава – 942 чи 943 роки (можливо, і раніше – 931). Він народився за декілька років до смерті свого батька.

За переказами, Ігор після вдалого походу, де здобував міста аж на узбережжі Каспійського моря, пішов збирати данину – полюддя у деревлян. Після першого збору йому здалось, що зібрав недостатньо і повернувся знову. Розлючені деревляни люто розправились з ним. М. Брайчевський додає своє мислення щодо вбивства князя. На його думку, причина повстання не лише в подвійному збиранні данини. Якщо Ігор справді був охрещений, то був духовно чужим князем для них, відступником від віри пращурів. Це також могло викликати

невдоволення серед простого народу. Тому і була така жорстока розправа.

Після смерті князя Ігоря у державі з монархо-династичною формою правління створилася дуже небезпечна ситуація. Почала палати стара імперська система, в основі якої лежали договори Києва з племенами. Залишився неповнолітній спадкоємець, і це могло призвести до жорстокої боротьби за владу між конкуруючими родовими кланами. Окремі князівства Русі мали свою сильну князівську владу, конкурували з Києвом, відбувались міжплемінні тертя. У розпалі цієї політичної боротьби княгиня Ольга вирішила взяти владу у свої руки і рішуче правити від імені свого малолітнього князя Святослава.

ВЕЛИКА РЕФОРМАТОРКА ДАВНЬОЇ РУСІ

Державну систему Руську Ольга без сумніву держала сильною і зручною рукою. Ся система не ослабла і не розвалилась в часі між Ігорем і Святославом...

М. Грушевський

Коли на чолі київського престолу стала Ольга, у ролі головнокомандуючого військами княгині та своєрідного військового гаранта існування проукраїнської держави залишався воєвода Свенельд, який був таким і при князеві Ігорю. Він запевнив її, що його воїни здатні контролювати владу в Києві і не допустять спроби відсторонити її від влади.

Укріплення кордонів і суверенітету держави

Перше, що зробила Ольга – почала об'єднувати і централізувати владу Київської Русі. Для цього необхідно було придушити бунти і виступи племінних князівств проти Києва. Аби вберегти цілісність держави, в Ольги не було іншого виходу, як почати складний процес ліквідації племінної автономії. Вона знала, що це передбачає зіткнення з племінними князями, але зважилася на це. Власне, від цього починався процес територіального окреслення Київської Русі, тобто вперше до двох традиційних векторів політики (зовнішньої і внутрішньої) додався ще один – геополітичний.

Перші роки владарювання були присвячені чи не найжорстокішій в історії кровній помсті. Помсті древлянам за вбитого чоловіка, за те, що їхній князь Малнасмівся свататись до неї. З літературних джерел відомі чотири помсти Ольги древлянам. В основі літописної оповіді «Повість временних літ» лежить легенда з глибоким символічним підтекстом. Як древляни не один раз посилали до Ольги послів, найкращих представників своєї землі з пропозицією стати дружиною Древланського князя Мала. Вона тричі знищувала послів. Третя помста була на могилі самого Ігоря. Така помста є відображенням у символічному світлі ритуалом язичницького поховання. Деякі дослідники до кровної помсти додають ще одну причину: велике бажання приборкати непокірний народ, який час від часу бунтував, не хотів коритися Києву. Була запекла боротьба за древланську столицю Іскоростень, але хитрістю Ольга здолала опір. Сповна відплативши за смерть чоловіка, вона безжально розправилася зі старшинами і схилила до своїх ніг увесь древланський народ. Війна завершилась полоном князя Мала і його дітей – сина Добрині і доньки Малуші. За доводами дослідників 19 століття, князь був заточений у фортеці в Любечі, а його діти, як знатні бранці, опинились при дворі княгині. Добриня працював у стайні, а Малуша – ключницею, фрейліною. Древланські землі Ольга приєднала до своїх (теперішня Волинь). Упокорення древланської землі відкрило Києву величезні можливості. Це був контроль над двома надзвичайно важливими торговельними шляхами: сухопутним (Болгарія – Київ – Краків – Прага – і до Баварії) та водним (через Буг – до Балтики).

З ініціативи великокнязівської влади для її зміцнення почали встановлюватися нові фіскально-адміністративні пункти, управління якими відтепер зосереджувалося в руках князів-дружинників. Ці пункти називались «погостами». На чолі цих перших «адміністративних» одиниць були поставлені княжі урядовці – тіуни. Погости – невеличкі форпостні фортеці, гарнізони яких мали виконувати функції і податкової поліції, і національної гвардії. За переказами, Ольга намагалась об'їхати майже всі київські володіння, при цьому засновувала села й селища, призначала намісників, наводила лад в урядуванні. Такі пункти були опорними пунктами великокняжої влади, представництвами центральної влади в регіонах. Одним із таких «становищ», очевидно, й був Ольжин град – Вишгород. Подібні центри були, як уявляється, не тільки місцем зосередження органів державної влади й судочинства, а і міжплеменного торговельного обміну та релігійних відправ. Їх облаштуванням Ольга опікувалась і в майбутньому.

Успішна війна з древлянами, наведення порядку в адміністративному управлінні, державних фінансах і судочинстві зміцнило владу київської княгині. В результаті сміливих і рішучих дій вона зробила доленосне зрушення у

власних землях: поєднала величезні простори, племена і народи, закріпила за собою увесь обсяг владних повноважень, а не обмежилась лише регентством при малолітньому Святославі.

Княгиня Ольга відстояла незалежність Київської держави, зберегла князівський престол, довела, що київський князь є головним. І цим підняла свій престиж. Тільки завдяки цьому Русь укріпилась як держава. Всі внутрішні справи Ольга вирішувала у межах своєї держави. Вона практично жодного разу не скористалась послугами іноземних військ і політиків для вирішення внутрішніх конфліктів і протистоянь.

Економічні реформи

До князювання Ольги київські князі-вовки, як їх називали, збирали з людної непомірні, навіть подвійні податки, грабували. Розоряли народ і свої князі, бояри, купці. Все це викликало невдоволення, виступи, війни. Княгиня розуміла, що далі так тривати не може. Щоб убезпечити себе і своїх спадкоємців від повторення древлянського бунту, вона взялась упроваджувати податкову реформу, навела лад у платі данини. Вона встановила нові види оподаткування: «уроки» – точний розмір данини, котру мешканці Київської Русі мали платити на користь київського князя, та періодизацію її збирання – «устави». Платежі ділила на три частини: дві надходили до Києва, а третя до Вишгорода – власної резиденції. Визначила час і місце збирання натуральних платежів, встановила центри збирання данини. Ними стали «погости» – місця родових поховань, що були традиційними для язичницьких зібрань і святкувань. Ця реформа на ділі впорядкувала відносини між центром та регіонами – удільними землями та князівствами, нормалізувала внутрішньополітичну ситуацію. Відтепер у князівствах знали остаточні розміри данини, хто і в який час збирає її.

Володарка київського престолу налагодила промисловий відлов хутрових звірів та пташиних зграй, визначила території, які мали поставляти цей товар. По Дніпру і Десні були встановлені велетенські сіті для виловлювання риби, а також «ловищі» для звірини. В лісах і прибережних хащах встановлювались «знамена» – тавра, знаки, що визначали княжі місця для збирання меду диких бджіл (свелету), з якого готували на продаж і для вжитку хмільні напої (меди), а також місця, де водились бобрі. Хутро бобрів та інших хутряних звірів експортувала до інших країн, де цей товар користувався неабияким попитом. Цими та іншими реформами княгиня забезпечила державу постійним прибутком.

Економічне зміцнення Київської держави, яке настало за адміністративними

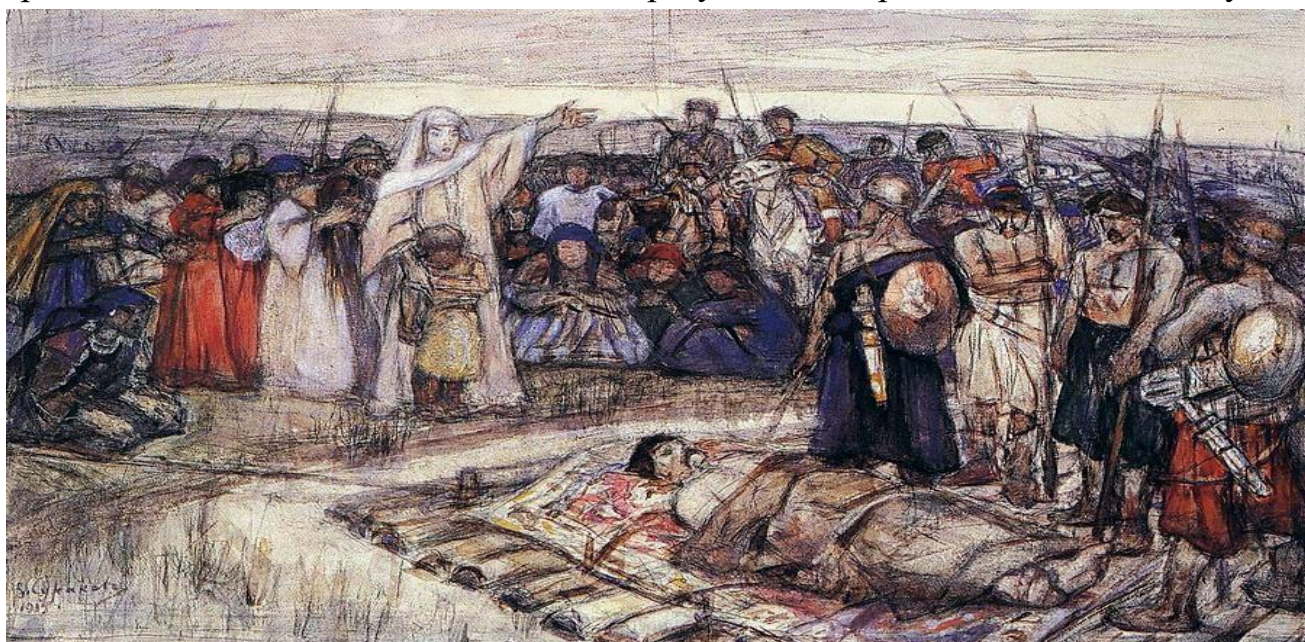
реформами княгині Ольги, сприяло росту політичної ваги Київської Русі в міжнародних відносинах. Всі економічні реформи вона провела досить радикально і ґрунтовно, і вони не змінювались її наступниками.

Шлях до християнства

Створена княгинею Ольгою система управління об'єктивно вимагала нової форми ідеології. Язичництво не відповідало пекучим потребам внутрішньої політики Давньоруської держави. Не могла вона опиратися на язичництво і в своїй зовнішній політиці, головною метою якої було розширення економічних, політичних і культурних зв'язків з сусідніми християнськими державами. А язичництво на той час було символом «варварства». Отже, шлях до цивілізації пролягав через християнство. Тому бажання княгині зробити державу християнської віри було цілком зрозуміле.

Наріжною проблемою в оцінці діянь княгині Ольги є сприйняття нею християнства. Дослідники не знайшли єдиної відповіді на питання: коли вона стала християнкою.

За першою версією, якщо вона – болгарська царівна, то була вже християнкою, адже Болгарія на той час була християнською державою. Деякі дослідники стверджують, що Ольга, а можливо, і Ігор хрестилися наприкінці 944 року в Києві чи в Болгарії, або і пізніше. За деякими твердженнями князь Ігор був дійсно таємним християнином. О. Рапов однозначно стверджував, що християнство знадобилося Ользі відразу після трагічної загибелі мужа,

приблизно 946 року. З цим погоджується і німецький славіст Л. Мюллер. Проголосивши себе християнкою, вона звільнялася від язичницького звичаю, що передбачав самогубство вдови. Деякі науковці відстоюють версію, що княгиня Ольга хрестилась у Константинополі в кінці 50-х років. Наступна

версія, яка має право на життя: Ольга прийняла хрещення в 954-955 роках у Києві. Отже, в науковій літературі рівноцінно представлені обидві адреси її хрещення – «київська» і «царгородська».

Відомо, що, ставши християнкою, княгиня Ольга перетворювала язичницькі храми на християнські. Тоді з'явилося чимало церков, діяла соборна церква. 952 року за її наказом був збудований дерев'яний храм Святої Софії у Києві. Можливо, саме вона почала будівництво кам'яниці у Києві. Археологи у ХХ столітті знайшли рештки фундаментів кам'яних теремів доби княгині Ольги. З її ім'ям також пов'язано будівництво церкви Святого Миколая на Аскольдовій могилі і Троїцької церкви у Пскові. За часів Ігоря (таємного християнина) та Ольги християн у Києві збільшилося. Вона запрошувала візантійських місіонерів до Києва. Побутує припущення, що її пресвітер Григорій мав спеціальну місію поширювати християнство в Київській Русі. Княгиня виховувала онуків, дітей Святослава, в дусі християнства. Але язичники чинили шалений опір у цій справі. Навіть син, якого вона намагалась повернути у християнство, не поділяв діянь матері, залишився язичником. І їй доводилось миритися з тим, що одні її піддані молились у соборному храмі Іллі Пророка, а інші перед походом клялися на зброї у святилищі Перуна.

Щоб вивести Київську державу з ізоляваності, замало було особистого навернення княгині та її найближчого оточення до цієї віри. Для всієї держави потрібно було благословення константинопольського патріархату, який на той час був провідним серед християнських держав. До благословення держави справи не дійшли. Княгиня розуміла, що неможливо ввести нову офіційну релігію шляхом указу, тому утрималася від негайного запровадження християнства через ряд причин. Відчувала, що на той час прийняття християнства може поставити Русь в політичну залежність від Візантії. Мабуть, головне в тому, що для такого відповідального акту як християнізація Русі, ще не прийшов час. Не було згоди в цьому важливому питанні і у групі впливових політиків при дворі Ольги. Не було готове до цього і військо, хоча в ньому вже були християни. При дворі ще велику силу мали язичники, прикладом цього був син Святослав. Відмовившись від хрещення, він за життя матері стримував свої антихристиянські настрої. Є свідчення, що після її смерті він руйнував збудовані нею церкви.

Невдовзі княгиня Ольга почала хворіти і її мрія так і залишилась нездійсненою. Але їй належить визначальна роль у сполучі Русі язичницької з Руссю Християнською. Вона пішла на непопулярний крок серед більшості народу Русі, ревно пропагуючи переваги християнської релігії. Вона робила це розуміючи, що Київська Русь, прагнучи бути цивілізованою державою, повинна стати на шлях християнський, аби позбавитися ганебного ярлика «варварська

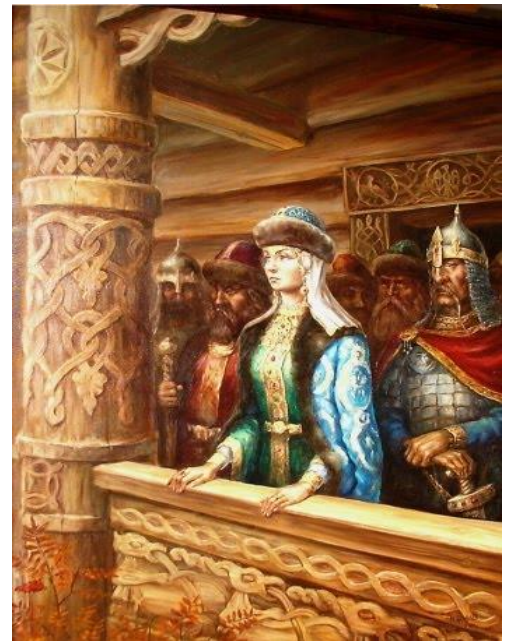
Русь», яким часто нагороджували її європейські держави.
Вона стала на шлях, яким піде її онук Володимир.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

*Княгиня Ольга увійшла в нашу державницьку історію ....
як блискучий дипломат, політик, що вперше з'єднала Русь-Україну з
європейськими державами.*

Р. Іванченко

У зовнішніх відносинах княгиня Ольга була блискучим дипломатом, намагалася робити все, щоб ввести країну у сферу міжнародних відносин, утвердитись у світовому контексті тогочасних держав. Вона розуміла, що дипломатичні відносини Русі із іншими сильними державами світу зроблять саму Русь сильнішою і впливовішою на світовій арені. Зробивши вибір на користь християнізації Русі, вона добивалася для країни рівноправних відносин із Візантією та Німеччиною, із грецьким Сходом та латинським Заходом, визначивши цим загальний характер зовнішньої політики Києва на два наступні століття.

Візантія

Утвердившись на українському престолі, княгиня основну увагу приділила відновленню взаємовигідних контактів з Візантією.

Ольга розуміла, що від взаємин двох великих держав залежать спокій і доля не лише Київської Русі, а й інших народів Європи і Азії. Вона прагнула заручитися підтримкою Візантії у міжнародних справах, щоб відчувати цю могутню імперію серед своїх союзників. Немає одностайної думки науковців щодо часу її візиту до цієї країни (946, 954, 955 роки). Проте факт перебування у візантійській столиці описаний у різних джерелах. На переговори з імператором Візантії Костянтином Багрянородним княгиня вирушила з величезним почтом (понад 100 осіб), до складу якого входили священник (можливо, її духівник),

посли, купці, наближені до неї жінки-боярині, перекладачі, рабині. Вона їхала у Візантію як правителька великої та сильної держави з гордо піднятою головою. За переказами, імператор прийняв її не відразу, змусив чекати навіть не в палаці, а у себе на кораблі більше двох місяців. Згодом Ольга віддячила послам імператора тим же. Але на прийомі поставились до неї як до особи, вищої за рангом від послів. Її увільнили від поклонів і чолобиття імператору, хоч вона презентувала варварську державу, де християнська релігія не була державною. Можна припустити, що причиною такого ставлення до Ольги могло бути її болгарське королівське походження та християнська віра, яку вона вже прийняла і ревно сповідувала. Інші дослідники не вважають, що приймали княгиню на високому рівні. Було звичайне пошанування і усі дієства були передбачені традиційним пишним протоколом. Цим візантійський двір звеличував себе в очах інших держав.

Торгово-політичні питання

Причиною, що змусила імператорський двір прийняти княгиню не відразу, могло бути її прохання, яке там не бажали виконувати. Ймовірно, щоб створити і закріпити сталі стосунки на тривалий час між державами, її інтелектуальна вдача підказувала мирний спосіб у розв'язанні цієї проблеми, а саме – одружити сина-спадкоємця Святослава, якому на той час могло бути приблизно років 20, на одній з принцес імператорського двору. Подібні династичні союзи в ті часи дійсно ставали гарантією довготривалих мирних стосунків між державами. Але імператор Костянтин у своєму трактаті-настанові наказував своєму спадкоємцю Романові нізащо не допускати шлюбів із варварами. Тому спроба княгині Ольги дістати собі царську невістку успіхом не увінчалась. Їй було категорично відмовлено і, треба думати, для неї і для язичника Святослава це була велика образа, про яку вони та їхній рід ніколи не забували.

Як вважають дослідники, однією з проблем візиту княгині було з'ясування проблеми данини, яку Візантія повинна була платити Київській Русі за давніми домовленостями, яких ніхто на той час не відміняв. Домовленості були підписані у мирній Русько-візантійській угоді 907 року Олегом, за якими Візантія зобов'язувалась сплачувати Русі регулярну данину. Угода містила також статті, що забезпечували Русі вигідні умови торгівлі, визначалась кількість руських купців, яких мали утримувати у Візантії, та яким надавалось право безмитної торгівлі. На думку М. Брайчевського, княгиня могла прибути до Константинополя відразу після смерті чоловіка, 946 року, для поновлення цієї мирної угоди з новим імператором Візантії. Результатом переговорів княгині з імператором стало підтвердження попередніх союзницьких

зобов'язань. До того ж вона вела переговори про розширення торгівлі, запропонувала кілька полків русичів на допомогу Візантії, яка протистояла тоді Болгарському царству. Правда, цієї допомоги візантійці не отримали.

Церковні питання

Найважливішою причиною заморського посольства русичів науковці вважають порушення питання про хрещення Русі, адже тоді у розвитку держави як першорядне поставало питання ідейного обґрунтування нових форм суспільного життя. Для Європи такою ідеологією ставало християнство. Відчуваючи потреби нового устрою, Ольга, певно, вбачала у християнстві державну релігію.

З «Повісті временних літ» дізнаємось, ніби імператор запропонував Ользі стати його дружиною, на що вона відповіла, що хрещений батько не може стати її чоловіком, бо до цього вона хитро запропонувала йому охрестити її. Вона вважала за краще бути Імператрицею у своїй країні, ніж дружиною імператора іншої країни. Але, як вважає Р. Іванченко, ні хрещення Ольги імператором, ні сватання його до княгині в добу суворого дотримання християнських та двірцевих традицій було неможливим.

Насправді, за деякими дослідженнями, у Києві княгиня Ольга уже мала значну громаду християн і могла говорити з приводу організації церковних справ у Києві та стосунків із вселенським центром. На той час були очевидні трагічні взаємостосунки болгарської церкви з Константинопольським патріархатом, коли християнство використовувалось імперією для нищення болгарської держави, церкви, культури. Тому переговори Ольги могли відбуватись з позицій встановлення у Київській державі лише автокефальної церковної організації. Це була позиція утвердження у Києві незалежної церковної організації. І, звичайно, вона не могла бути підтримана вселенським патріархом, який всюди насаджував власну церковну адміністрацію. Як повідомляють літописні джерела, церковні питання не були остаточно вирішені, а патріарх обмежився лише благословенням київської княгині.

По приїзді до Києва, княгиня висловила свій гнів послам візантійського імператора, які невдовзі приїхали вимагати від неї те, що вона обіцяла. Посли,

за словами літописця, говорили від імені імператора: «Ти ж говорила мені, що коли повернешся на Русь, багато дарів пришлеш: челядь, віск, шкіру і воїнів в поміч». Не давши княгині основного, імператор хотів сам користуватись її ресурсами, та йому це зробити не вдалося. Ольга гнівно відповіла відмовою і різко обірвала такі нерівноправні стосунки.

Але успіх її візиту до Константинополя у тому, що візантійським верхам не вдалося підпорядкувати Подніпровську державу своїм імперським потребам.

Західна Європа

Розуміючи, що для підтримки Русі орієнтуватись на одну державу замало, княгиня Ольга повертає свій погляд на Західну Європу. На той час проти Візантії були налаштовані Угорщина і Священна Римська імперія. За твердженням багатьох дослідників, Ольга одружилася свого сина Святослава з угорською принцесою Предславою. Вважають, що була вона християнкою. Отже угорська принцеса-християнка вперше скріпила союз Київської держави з європейським політичним світом. Втративши Болгарію, яку підпорядкувала собі Візантія, Русь одержала нового союзника – Угорщину.

Після невдачі у церковних переговорах у Константинополі, коли не вдалось отримати незалежну церковну організацію, княгиня Ольга звернулась до німецького короля Оттона I, який стояв на чолі Священної Римської імперії, і яка протистояла Візантійській імперії. 959 року послала послів до германського імператора з проханням прислати єпископа і священників. Там поставились до її прохання з усією серйозністю. Був спеціально висвячений єпископ Адальберт, який прибув до Києва 961 року. Кияни-язичники зустріли його вороже, тому, після двох років переховувань у князівському палаці, він повернувся назад. Цей єпископ не досяг успіху, бо його діяльність не мала великої підтримки. Але позитивним був факт встановлення дипломатичних стосунків з Германією. У такий спосіб хитромудра правителька Ольга дала зрозуміти Візантійському імператорові, що в разі необхідності, вона зможе знайти собі іншого могутнього союзника в особі релігійно-політичного ворога Візантії.

Династична дипломатія

Успішно завершила Ольга свою дипломатію і з древлянами. Дочка останнього древлянського князя Мала Малуша, яка була у неї придворною фрейліною, стала другою офіційною жінкою князя Святослава. Народивши сина Володимира, вона фактично зробила його володарем Київського і Древлянського князівств. Перестали ворогувати давні династії, вже ніколи Древлянські землі не мали бажань відділитись від Києва. Таким чином династична дипломатія княгині Ольги принесла позитивні наслідки для

будучності Київської держави.

З утвердженням на престолі княгині Ольги Київська Русь відкинула досі притаманну їй політичну та культурну ізольованість і здійснила сміливі спроби увійти до кола країн, які творили тодішній європейський світ.

ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ

...Її постать та правління заслуговують на найбільшу увагу...

Н. Полонська-Василенко

Майже 20 років мужня, мудра і талановита жінка княгиня Ольга залишалась фактично одноосібною правителькою Русі-України. Коли князь Святослав підріс і почав реально правити, всі його зусилля були спрямовані в основному на військові походи. Адже він змалку зростав у дружинному середовищі, переймаючи його воїнські звичаї та потяг до походів, що приносили здобич. Мати постійно вмовляла сина приділити більше уваги внутрішній розбудові держави, продовжити ту справу, до якої стільки сил і енергії доклала вона сама. Але йому подобалось пониззя Дунаю, де він постійно перебував і де хотів збудувати могутню Дунайсько-Болгарську державу зі слов'янським містом Переяславець. Вона ж і державними справами займалась, і виховувала онуків, дітей Святослава: Ярослава, Олега і Володимира. Молодший був сином ключниці, або фрейліни Малуші.

Останній період життя княгині Ольги майже не відбився в літописних джерелах. Відомо, що 968 року вона разом з онуками витримала облогу Києва печенігами. Цей випадок змусив Святослава повернутись до Києва і відігнати нападників. Тоді вже Ольга попросила його залишитися в Києві хоча б до її смерті. Вона вже тяжко хворіла і розуміла, що її життєвий шлях завершується.

11 липня 969 року у Києві скінчилось земне життя княгині Ольги. Ховали її за християнським обрядом у задалегідь визначеному нею ж місці, в Угорському урочищі, де колись був похований київський князь-християнин Аскольд. «...І плакали по ній син і люди всі, з плачем великим несли і погребли її на визначеному місці. І заповідала Ольга не творити тризни над собою, бо мала пресвітера і цей поховав блаженну Ольгу», – записав літописець. Згодом її онук – князь Володимир – переніс прах бабусі до збудованого ним монументального храму св. Богородиці (Десятинної церкви). У своїх працях монах Іаків (11 століття) стверджує, що тіло княгині не піддалося тлінню. Сяйво від нього можна було спостерігати через віконечко у труні. І багато християн з тих, хто вірив у це диво, зцілювалися від цього світла. Набагато пізніше, у 18 столітті, за

загадкових досі обставин останки княгині Ольги, як стверджують історики минулого, були перепоховані в іншому місці. У науковій літературі побутує думка, що вони були перенесені у храм св. Софії. Вважається, що Ольга була похована у різьбленому шиферному саркофазі, який експонується нині у Трапезній церкві Національного заповідника «Софія Київська».

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

В 11 столітті зображення Ольги почали з'являтися у Візантії і Київській Русі-Україні.

З 1547 року вона була причислена до лику святих рівноапостольних, її пам'ять вшановується і православною, і католицькою церквами.

1911 року за проектом скульптора І. Кавалерідзе споруджено монумент-пам'ятник княгині Ользі. У свій час більшовики скинули з п'єдесталу її фігуру.

1984 року відбулась прем'єра двосерійного історичного фільму «Легенда про княгиню Ольгу». Стрічка відразу стала блокбастером, зібравши мільйони глядачів (режисер Ю. Ілленко).

1987 року встановлено статую княгині Ольги у Браунд-Бруку поблизу Нью-Йорка.

1996 року на Михайлівській площі у Києві фігури Ольги, Кирила та Мефодія та А. Первозваного було відновлено з білого мармуру.

1997 року на відзначення досягнень жінок у розвитку Української держави, духовному відродженню нації, вихованні дітей встановлено відзнаку Президента України «Орден княгині Ольги» I, II, III ступенів.

2015 року фільм «Легенда про княгиню Ольгу» став україномовним.

24 липня відзначається день пам'яті святої рівноапостольної великої княгині київської Ольги, у святому хрещенні Єлени. Вона вважаються покровителькою вдів.

ЛІТЕРАТУРА ПРО КНЯГИНЮ ОЛЬГУ

Книги і збірники

1. Богданов А. Княгиня Ольга. Святаявоительница / А. Богданов. – Москва : Вече, 2013. – 272 с. – (Человек-загадка).
2. Духопельников В. Княгиня Ольга / В. Духопельников. – Харьков : Фолио, 2009. – 123 с. – (Знаменитыеукраинцы).
3. Ричка В. Княгиня Ольга. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 2004. – 336 с. : іл.

*****

1. Астахова В. Ольга / В. Астахова // Державні, політичні та громадські діячі України : політичні портрети. – К., 2002. – С. 15-17.
2. Бадрак В. Княгиня Ольга (бл. 913 - 11 (23 лип.) 969року) / В. Бадрак // Успішні жінки в чоловічому світі / В. Бадрак. – К., 2018. – С. 45-58.
3. Видатні жінки України-Руси. Княгиня Ольга // Українки в історії / за ред. В. Борисенко. – К., 2004. – С. 27-29.
4. Діптан І. Походження, війна з деревлянами та хрещення княгині Ольги: історіографічний огляд контроверсійних проблем / І. Діптан // Слов'янський збірник. – Полтава, 2007. – Вип. 6. – С. 10-26.
5. Журавльов Д. Ольга / Д. Журавльов // Хто є хто в українській історії / Д. Журавльов. – Харків, 2014. – С. 20-22.
6. Іванченко Р. Княгиня Ольга: на перехресті історичних доль / Р. Іванченко // Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено : статті. Нариси. Роздуми / Р. Іванченко. – К., 2005. – С. 103-125.
7. Клімов А. Княгиня Ольга (? – 969) / А. Клімов // Видатні українці : довідник / А. Клімов. – К., 2010. – С. 9-10.
8. Княгиня Ольга (890-969) // Видатні болгари в історії України. – К., 2012. – С. 50-69.
9. Княгиня Ольга // Видатні постаті в історії України (IX – XIX ст..) : короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети. – К., 2002. – С.19-21.
10. Козуля О. Рівноапостольна Ольга / О. Козуля // Жінки в історії України / О. Козуля. – К., 1993. – С. 9-16.
11. Луговий О. Княгиня Ольга / О. Луговий // Визначне жіноцтво України / О. Луговий. – К., 2007. – С. 18-21.
12. Мельничук Г. Перша правителька-християнка. Велика княгиня київська Ольга / Г. Мельничук // 1000 незабутніх імен України / Г. Мельничук. – К., 2005. – С. 11-13.

13. Нартов В. Княгиня Ольга / В. Нартов // Видатні особистості України / В. Нартов. – Харків, 2007. – С. 9-15.
14. Ольга (бл. 890-969) – велика княгиня київська // Велика сучасна енциклопедія : в 10-ти т. – Харків, 2013. – Т. 7. – С. 183.
15. Ольга (род. ? – ум. В 969 г.) // 100 знаменитых женщин Украины. – Харьков, 2006. – С. 325-329.
16. Свята рівноапостольна княгиня Ольга (бл.. 890 - 969) // 100 великих українців – К., 2011. – С. 12-15.
17. Сушинський Б. Ольга. Свята Велика княгиня Русі-України / Б. Сушинський // Князі та полководці Стародавньої України / Б. Сушинський. – К., 2006. – С. 98-117.
18. Шаров І. Ольга (890-969) – свята, рівноапостольна / І. Шаров // 100 видатних імен України / І. Шаров. – К., 1999. – С. 287-292.

Періодичні видання

1. Головецька О. Ранкова зірка перед сходом сонця / О. Головецька // Жінка. – 2016. – № 7. – С. 14-15.
2. 24 липня – день пам'яті Святої рівноапостольної княгині Ольги // Наука і суспільство. – 2017. – № 7-8. – С. 59.
3. Княгиня Ольга – золота сторінка нашої історії (походження та місце перепоховання Ольги залишаються невідомими досі. Чому?) // Українське Слово. – 2016. – 20-26 лип. – С. 12.
4. Максимович К. Жінка на престолі: і мудрістю, і хитрістю / К. Максимович // Історія плюс. – 2019. – № 8. – С. 23.
5. Новаківська О. Одних живцем закопала, других спалила, третіх порубала... Як княгиня Ольга помстилася за жорстоке вбивство свого чоловіка / О. Новаківська // Маловідома історія: далеке і близьке. – 2017. – № 2. – С. 30-31.
6. Овчаренко Е. Княгиня Ольга заговорила українською : [прем'єра україномовної версії фільму "Легенда про княгиню Ольгу"] / Е. Овчаренко // Слово Просвіти. – 2015. – 27 серп. – С. 12.
7. Перунін В. Державність Київської Русі та тисячолітні «знаменія» великої княгині Ольги – рік 947 / В. Перунін // Вісник книжкової палати – 2015. – № 10. – С. 31-33.
8. Перунін В. Княгиня Ольга – засновниця державності Київської Русі / В. Перунін // Вісник книжкової палати – 2017. – № 8. – С. 42-46.

9. Садикова В. Велика княгиня Ольга / В. Садикова // Народна армія. – 2016. – 15 верес. – С. 20.
10. Сліпушко О. Княгиня Ольга: таємниці постаті / О. Сліпушко // День. – 2019. – 22-23 берез. – С. 21.
11. Шпіцер В. Українські жінки-державниці : [в т. ч. і про кн.. Ольгу] / В. Шпіцер // Слово Просвіти. – 2015. – 5 берез. – С. 14-15.

Художні твори, легенди

1. Анонім. Житіє Ольги / Анонім // Давня українська література : хрестоматія / упоряд. М. Сулима. – К., 1998. – С. 209-217.
2. Антонов А. Княгиня Ольга : роман / А. Антонов. – Москва : Мир книги : Литература, 2006. – 352 с. – (Женские лики – символы истории).
3. Бабицька Т. Княгиня Ольга : повість, оповідання / Т. Бабицька. – К. : Молодь, 1990. – 215 с.
4. Васильєв Б. Ольга – королева русов : роман / Б. Васильєв. – Москва : Вече, 2016. – 352 с.
5. Воеводин С. Ратник княгини Ольги : роман / С. Воеводин. – Харків : Книжний клуб «Клуб Семейного Досуга», 2018. – 288 с.
6. Горяннич М. Княгиня Ольга : оповідання / М. Горяннич. – К. : Зелений пес, 2011. – 48 с.
7. Кайдаш-Лакшина С. Н. Княгиня Ольга : истор. роман / С. Н. Кайдаш-Лакшина. – Москва : АСТ, 2002. – 464 с.
8. Оксеніч М. Легенди про княгиню Ольгу / М. Оксеніч // Попельницька О. 100 великих міфів і легенд України / О. Попельницька, М. Оксеніч. – К., 2009. – С. 80-81.
9. Про княгиню Ольгу : літописна оповідь // Українська література : хрестоматія нововведених творів за програмою 2002 року : у 3-х частинах. – К., 2002. – Ч. 1. – С. 61-62; Мовчан Р. Українська література : підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Р. Мовчан. – К., 2006. – С. 116.

Електронні ресурси

1. Княгиня Ольга: «Мені не треба ні тризни, ні могили» [Електронний ресурс] // Повага компанія проти расизму : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу:<https://bit.ly/2ChAPpJ>(дата звернення 14.07.2020). – Назва з екрана.
2. Ольга (княгиня) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія : [сайт]. – Текст. і граф. дані.– Режим доступу:<https://bit.ly/2DQo3PL>(дата звернення 14.07.2020). – Назва з екрана.
3. Княгиня Ольга (регент до 964 року)[Електронний ресурс] // Історія України : [сайт]. – Текст. і граф. дані.– Режим доступу: <https://bit.ly/3h4TLae>(дата звернення 14.07.2020).– Назва з екрана.
4. Свята княгиня Ольга [Електронний ресурс] // Українська греко-католицька церква, Храм блаженного Миколая Чарнецького : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://bit.ly/2B4kFzv>(дата звернення 14.07.2020). – Назва з екрана.

НА ПЕРЕХРЕСТІ ІСТОРИЧНИХ ДОЛЬ

До 1130-річчя від дня народження
княгині Ольги

Біобібліографічна розвідка

Упорядник: Любов Іванівна Картальова

Редактор	С. В. Сичова
Комп'ютерний набір	Л. І. Картальова
Комп'ютерна верстка	О. М. Якубовський
Відповідальна за випуск	С. В. Сичова

Підписано до друку 14.07.2020. 24 стор. Тираж 4 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара

36039, м. Полтава. вул. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org>

E-mail: pobugonchara@ukr.net